

FORMALISTINIO POŽIŪRIO NEPAKANKAMUMO AIŠKINANT IR TAIKANT TEISĘ PRIEŽASTYS

Vida Rainienė*

**Mykolo Romerio universiteto Viešojo saugumo fakulteto Teisės katedra
V. Putvinskio g. 70, LT-44211 Kaunas
Telefonas 303673
El. paštas: vida.rainiene@mruni.eu*

Anotacija. Straipsnyje nagrinėjamos temos aktualumą lemia tai, kad teisė ir įstatymas yra labai svarbūs socialinio teisingumo įgyvendinimui ir užtikrinimui mūsų visuomenėje. Tačiau teisės normos nėra vienintelis aspektas, lemiantis teisingą teismo sprendimą. Negalime pamiršti tokių dalykų kaip moralė, vertybės, vidinis teismo įsitikinimas. Straipsnis yra teorinio analitinio pobūdžio, jame nagrinėjamos problemos, susijusios su formalistiniu požiūriu į teisę, siekiama išsiaiškinti priežastis, pagrindžiančias šio požiūrio nepakankamumą aiškinant ir taikant teisės normas teismų praktikoje, atsižvelgiant į teisingumo svarbą visuomeninių santykių reguliavime: tai vertinamųjų sąvokų turinio neatskleidimas konkrečiose teisės normose, faktinių aplinkybių nustatymo sudėtingumas, teisės spragų atsiradimas įstatymų leidyboje, teisės principų taikymo ribojimas, moralės normų įtaka bei piktnaudžiavimas argumentavimu. Taip pat aptariamas logikos ir teisės santykis bei jo reikšmė teisės normų aiškinimui bei taikymui.

Straipsnyje atskleidžiant formalistinio požiūrio kilmės priežastis taikytas istorinis metodas, lingvistinis metodas padėjo nustatyti teisės normos prasmę, analizuojant jos tekstą pagal bendrinę ar specialiojoje kalboje priimtas žodžių reikšmes, loginės analizės metodo pagalba nagrinėtas logikos ir teisės santykis, naudojant dokumentų analizės bei sisteminės analizės metodus buvo analizuojama mokslinė literatūra bei teisės aktai. Apibendrinimo metodas padėjo daryti išvadas, pateikti galimus problemų sprendimo būdus.

Pagrindinės sąvokos: formalistinis požiūris, teisės aiškinimas, teisės spragos, moralė, vertybės, teismų aktyvumas, teisės principai, argumentavimas.

IVADAS

Labai dažnai girdime tokius teiginius, jog Lietuvoje teisingumą vykdo teismas, kad teisėjai, nagrinėdami teisminius ginčus, klauso tik įstatymo ar vadovaujasi logika. „Teisingumą vykdo tik teismai“ reiškia, kad teismui yra suteikta išimtinė teisė valstybės vardu išspręsti šalių ginčą ir pasakyti, kuri šalis teisi, kuri ne. Kyla klausimas: ar visada teismas vadovaudamasis tik įstatymu sugeba teisingai išanalizuoti situaciją pritaikant tik teisės normas? Kur tuomet dingsta tokie aspektai kaip moralinės vertybės, fundamentalūs dalykai?

Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas konstatavo, *kad teisingumas yra vienas iš pagrindinių teisės kaip socialinio gyvenimo reguliavimo priemonės tikslų; jis yra vienas svarbiausių moralinių vertybių ir teisinės valstybės pagrindų; jis gali būti įgyvendintas užtikrinant tam tikrą interesų pusiausvyrą, išvengiant atsitiktinumų ir savivalės, socialinio*

*gyvenimo nestabilumo, interesų priešpriešos.*¹ Atsižvelgiant į tokį Konstitucinio teismo požiūrį į teisingumą, neabejotinai tampa aišku, kad teisėjams, priimant teismo sprendimą, būtinos ne tik teisinės žinios, bet ir etikos normų, socialinių, ekonominių aplinkybių, kurios gali būti reikšmingos bylos nagrinėjimui, žinojimas. Svarbu, jog teisėjas sprenddamas bylą ne tik mechaniškai pritaikytų teisės normas, bet ir atsižvelgtų į gyvenimo realijas. Socialinės darnos bei teisinio tikrumo garantijos yra labai svarbūs aspektai užtikrinant visuomenės interesų pusiausvyrą. Teisingumas turi veikti taip, jog priimti įstatymai būtų visiems naudingi. Teisingumas negali užkirsti kelio visuomenės judėjimui į priekį, o atvirkščiai jis privalo ją skatinti siekti naujovių, visapusiško tobulėjimo, kiekvieno individo suvokimo, kad jis atsakingas prieš kitus ir visi atsakingi už jį.

G. Lastauskienės teigimu dar neseniai Lietuvoje buvo nerimauta, kad teisėjai, išmokyti taikyti teisinės taisyklės tuo laikotarpiu, kai visa teisinė sistema tiesiog buvo persmelkta teisinio pozityvizmo (ideologizuota jos forma), nesugebės būti kūrybiški teisės teksto aiškintojai ir nemokės identifikuoti ir apginti vertybių, kurioms tokia apsauga būtina. Po kurio laiko teisinėje diskusijoje atsirado naujų klausimų – ar tas teisėjų kūrybiškumas nėra dar pavojingesnis, negu mechaniškas teisės taikymas, kuris gal ne visada užtikrindavo teisingus sprendimus, bet tikrai garantavo tam tikrą teisinį stabilumą ir leido teismų sprendimus prognozuoti (tai ypač svarbu tradicijose, kuriose teismų sprendimams įstatymų nesuteikiama precedentų reikšmė). Todėl autorė kelia klausimą, kokios prielaidos leistų tikėtis išmintingo ir teisingo sprendimo ir teisinio kvalifikavimo proceso nepadarytų subjektyvaus, nenuspėjamo ir neprognozuojamo; kokios priemonės nevaržytų teisėjo galimybes būti aktyviam ir kūrybiškam, bet kartu padėtų pasiekti, kad jo sprendimai atitiktų teisinę tradiciją ir garantuotų teisinį stabilumą ir tęstinumą. Autorės manymu, tokiomis priemonėmis laikytina įstatymų leidėjo kuriamų teisės aktų kokybė (ir jo mokėjimas tinkamai naudotis teisine technika); precedentinės tradicijos požymių diegimas, siekiant, kad vienodos bylos būtų sprendžiamos vienodai, o skirtingos – skirtingai; tinkamas teisėjų kvalifikacijos kėlimo organizavimas ir kt.²

Mūsų visuomenės dauguma pripažįsta įstatymu įformintą teisingumą ir mano, kad bet koks nukrypimas nuo įstatymo turi būti baudžiamas. Pagal juos neturi būti jokio kito požiūrio į konkrečią situaciją, į konkrečius nusikaltusiųjų žmonių motyvus ir panašiai. Vis tik toks

¹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1995 m. gruodžio 22 d. nutarimas Dėl Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atstatymo 8 straipsnio antrosios dalies 4 punkto ir ketvirtosios dalies normos atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, *Valstybės žinios*, 1995, Nr. 106-2381.

² Lastauskienė, G. Teisinis kvalifikavimas formaliosios logikos požiūriu. *Teisė*, 2009, 73, p. 38.

formalistinis požiūris į teisę yra nepriimtinas. Kaip teigia profesorius P. Gylys *jeigu absoliutizuojame įstatymo galią, rizikuojame įteisinti neteisingus dalykus, iškelti teisę aukščiau moralės. Tokios teisės sampratos rėmuose galima pakliūti į spąstus – pateisinti totalitarinių, autoritarinių režimų sąlygomis priimtus teisinius aktus ir teismų sprendimus. Formaliai jie yra teisėti, tačiau realiai jie dažnai prasilenkia su teisingumu arba yra tiesiog drastiškai amoralūs. Pavyzdžiui pagal šią logiką Lietuvos inkorporavimas į Tarybų Sąjungą buvo teisėtas, nes atitinkami teisiniai žingsniai buvo atlikti. Teisėtais ir teisingais tuomet turi būti pripažinti ir tarybinių teismų sprendimai mūsų disidentų atžvilgiu.*³ Nagrinėdamas požiūrį į teisę Lietuvoje, profesorius P. Gylys pažymėjo, kad mūsų visuomenėje yra dvi teisės filosofijos mokyklos. *Viena į įstatymą, teisę žiūri formalistiškai ir atsiriboja nuo moralės, kita remiasi nuostata, kuri prof. V. Mikelėno lūpomis skamba taip: „Jeigu teisė nėra grindžiama morale, sunku tikėtis, kad tokios teisės bus laikomasi ir kad ji bus gerbiama“. Kaip rodo apklausa, Lietuvoje teisė autoriteto neturi. Profesorius paaiškina pagrindinę tokios nepagarbos priežastį – moralės deficitą teisėje. Vadinas išeitis - grąžinti teisei moralę jos pavidalą.*⁴

Temos aktualumas. Teisė ir įstatymas yra labai svarbūs socialinio teisingumo įgyvendinimui mūsų visuomenėje. Bet negalime pamiršti tokių dalykų kaip moralė, vertybės, vidinis teisėjo įsitikinimas, teismo nuomonė. Skirti dėmesį vien tik logikai, įstatymo raidei ar aklam normų laikymuisi ar taikymui, daugelio mokslininkų manymu, būtų neteisinga. Kiekviena individuali situacija turi būti analizuojama per žmonių santykius, elgesį, todėl formalaus teisės taikymo tema yra pakankamai aktuali.

Tyrimo objektas – formalistinio požiūrio aiškinant ir taikant teisę priežasčių analizė.

Tyrimo tikslas – remiantis formalistinio požiūrio į teisę teoriniu suvokimu išnagrinėti priežastis, pagrindžiančias formalistinio požiūrio nepakankamumą aiškinant ir taikant teisę teismų praktikoje.

Tyrimo uždaviniai:

- 1) apibrėžti teisės ir logikos santykį;
- 2) išanalizuoti formalistinio požiūrio į teisę nepakankamumo priežastis;
- 3) įvertinti formalaus teisės taikymo nepakankamumą teismų praktikoje.

³ Gylys, P. Ar teisė gali būti amoralė? [interaktyvus]. www.DELFI.lt 2012 m. liepos 16 d. [žiūrėta 2015-03-04]. <<http://www.delfi.lt/news/ringas/politics/pgylys-ar-teise-gali-buti-amorali.d?id=59092157>>.

⁴ Gylys, P., *supra* note 3.

Tyrimo metodai: istorinis, lingvistinis, loginės analizės, dokumentų analizės, sisteminės analizės, apibendrinimo.

LOGIKA IR TEISĖ

Logikos sąvokai literatūroje yra priskiriamos įvairios reikšmės, vienos logikos sampratos nėra. Įvairūs autoriai, nagrinėjo logikos mokslą, kaip filosofijos mokslo šaką, kaip taisyklingą mąstymą, analizavo logikos reikšmę teisinių sprendimų priėmimo. *Bendriausiu požiūriu, logika yra tinkamas, teisingas samprotavimo būdas, nepriekaištingas ir abejonių nepaliekantis įrodymas.*⁵ Kalbant apie teisę, atrodo kiekvienas galime pasakyti kas yra teisė, nurodydami kokį nors teisės šaltinį, kuriame yra išdėstytos teisės normos. Teisė kaip ir logika neturi vienintelio apibrėžimo. G. Lastauskienė sąvokai logika priskiria tokias reikšmes: 1) mokslas, tiriantis priimtinius samprotavimo būdus; 2) taisyklingas mąstymas, samprotavimų eiga, sveikas protas, vidinis dėsningumas. Autorės teigimu terminu „logika“ yra apibrėžiamas ne tik logikos mokslas, bet ir sveikas protas, natūraliai žmogui būdingas teisingo samprotavimo tipas, bendras žmogiškas gebėjimas nuosekliai samprotauti ir argumentuoti.⁶

Tam, kad būtų priimtas teisingas sprendimas teismas turi vadovautis tiek teise, tiek logika. Manytina, kad teisingas teismo sprendimas – tai tinkamai pritaikyta teisės norma bei gebėjimas, priimant sprendimą, racionaliai, nuosekliai samprotauti, argumentuoti. Teisė, be logikos sunkiai būtų priimtina visuomenei. Teisinė praktika kaip racionali kalbinė argumentacinė veikla yra siejama su racionalaus kalbinio samprotavimo dėsningumus tiriančia logika. Kitaip tariant, teismo sprendimas bus teisėtas, jei jis logiškai pateikiamas remiantis teisės normomis. Logika yra svarbi aiškinant teisę bei atskirų teisinių sampratų reikšmę, analizuojant teisės normų vidinę struktūrą ir panašiai.

Loginis teisės aiškinimo metodas yra išskirtas kaip atskiras teisės aiškinimo metodas greta kitų teisės aiškinimo metodų. Tačiau yra sunkiai įsivaizduojama kaip tinkamai šis metodas atsispindi teismų praktikoje. Juk daugelio žmonių supratimas apie logiką yra skirtingas. Kiekvienas visuomenės narys yra individuali asmenybė ir kas vienam logiška, nebūtinai kitam gali būti logiškai suprantama. E. Mackuvienė, tyrinėjusi loginį teisės aiškinimo metodą, pastebėjo, jog *paskutiniu metu terminas „teisinė logika“ teismų argumentacijoje vartojamas rečiau ir pakankamai lakoniškai, pavyzdžiui, „nurodyti argumentai nesuderinti su teisine logika“, „trūksta juridinės galios“, „teisinės logikos*

⁵ Mackuvienė, E. Loginis metodas teisėje: sampratos problema, *Teisė*. 2010, Nr. 77, p. 129.

⁶ Lastauskienė, G. Teisinis kvalifikavimas formaliosios logikos požiūriu. *Teisė*, 2009, Nr. 73, p. 40.

*požiūriu pavartotos teisinių sąvokų junginys yra netinkamas” ir panašiai.*⁷ Todėl, kyla klausimas ar teisėjai loginį teisės aiškinimo metodą visada taiko tinkamai, ar tikrai logika visada ir visur padeda teisėje.

Visuomenėje dažniausiai pritariama nuomonei, kad teismo sprendimas turi būti priimtas pritaikant konkrečią teisės normą, naudojantis logikos taisyklėmis. Tačiau teismų praktikos analizė leidžia manyti, kad teismų sprendimuose, nutartyse terminai „logika“, „logikos dėsni“. „loginis metodas teisiniame samprotavime“, „loginis teisės aiškinimo metodas“, „loginė išvada“ suprantami kaip samprotavimo nuoseklumas, neprieštarīgumas, klaidinančių nutylėjimų negalimumas, tinkamas reiškinių, sąvokų siejimas. Todėl Lietuvos teismų praktikoje loginį teisės aiškinimo metodą labiau suprantame kaip racionalų, sisteminių, nuoseklų, neprieštarīgą mąstymą, kuris dažniausiai būdingas daugumai visuomenės narių ar kiekvienam žmogui.

E. Mackuvienė teisinio teksto loginio aiškinimo, samprotavimo logiškumo svarbą pastebėjo ir Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo praktikoje. Autorė atkreipė dėmesį, kad Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas 1995-2000 metais *savo nutarimuose pradeda įvardyti Konstitucijos aiškinimo, tyrimo būdus: minimas pažodinis, loginis, sisteminis, lyginamasis aiškinimas ar tyrimas. Tačiau ir šiuose nutarimuose loginis metodas dar nėra įgavęs savarankiškumo – loginis aiškinimas iš dalies tapatinamas (ar laikomas sinonimu) su sisteminiu aiškinimu. Loginis ir sisteminis teisės aiškinimas šiuose nutarimuose paprastai priešpriešinamas pažodiniam teisės aiškinimui ir taikymui.*⁸ Analizuodama 1993 metų Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimą autorė pastebi, kad siekdamas atskleisti Seimo rinkimų įstatyme įtvirtinto reikalavimo kandidatui į Seimo narius nebūti susaistytu priesaika kitai valstybei turinį, šio reikalavimo esmę Teismas *aiškina remdamasis „nuostatos loginiu aiškinimu“, kartu šią nuostatą gretindamas su kitos sąvokos – pilietybės – sampratą. Atskleidžiant įstatymų leidybos proceso esmę, pabrėžiama, kad šis procesas – tai visuma juridiskai reikšmingų veiksmų, būtinų, kad būtų priimtas įstatymas ir „atliekamų tam tikra griežta logine ir laiko seka“. Teismas kalba apie teiginių „loginį susietumą“, apie tai, kad viena norma yra „logiškas minėtų normų tęsinys“, kad tam tikras požiūris negali būti teisingas, nes jis „nėra logiškas.“*⁹ Remiantis autorės pastebėjimais galima daryti išvadą, kad jau pirmieji Konstitucinio Teismo nutarimai davė pagrindą įstatymų leidėjui ir teismams

⁷ Mackuvienė, E., *supra note 5*, p.134.

⁸ Mackuvienė, E. Loginis metodas teisėje: sampratos problema. *Teisė*, 2010, Nr. 77, p. 131.

⁹ Mackuvienė, E., *supra note 8*, p. 131.

loginį mąstymą sieti su bendriausiais tinkamo mąstymo bruožais: analizavimu, lyginimu, bendrųjų požymių suvokimu, nuoseklumu, neprieštarinumu, tinkamų ryšių tarp reiškinių, kategorijų, sąvokų atradimu ir pritaikymu.

Loginio metodo taikymą galime rasti ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje. Pavyzdžiui, pateikdamas pagrindines sutarčių aiškinimo taisykles, LAT įvardija, jog taiko ir loginį metodą: *CK 6.193 straipsnyje yra įtvirtintos tokios pagrindinės sutarčių aiškinimo taisyklės: kiekviena sutartis turi būti aiškinama sąžiningai; pirmiausia turi būti nagrinėjami tikrieji sutarties šalių ketinimai, o ne vien remiamasi pažodiniu sutarties teksto aiškinimu (subjektyvus sutarties aiškinimo metodas); jei šalių tikrųjų ketinimų negalima nustatyti, tai sutartis aiškinama atsižvelgiant į tai, kokią prasmę jai tokiomis pat aplinkybėmis būtų suteikę analogiški šalims protingi asmenys (objektyvus, loginis sutarties aiškinimo metodai).*¹⁰

Vis tik teisės doktrinoje egzistuoja pozicija, kritikuojanti išimtinį logikos taisyklių taikymą teisiniame samprotavime. Pasak socialinių mokslų daktaro Jauniaus Gumbio, absoliutindami vieną vertybę, ribojame kitų vertybių veikimo sritis tuo nutoldami nuo pagrindinio teisinio rezultato – teisingumo. Ribodami logikos absoliutinimą teisėje, suteiktumėme kitoms vertybėms platesnį egzistavimo lauką. Teisėjas kiekvienoje byloje turi siekti protingos visų teisinių vertybių pusiausvyros, o ne rinktis lengviausią būdą – logiškai pagrįsti savo sprendimą.¹¹

Dar vienas formaliojo loginio teisės aiškinimo trūkumas yra tai, jog loginis teisės normos aiškinimas ir pritaikymas padeda greitai išspręsti daugybę nesudėtingų bylų. Manytina, kad loginis aiškinimas ne visada padeda rasti teisingą sprendimą sudėtingose bylose. Skirtingai nuo bylų, kur teismo sprendimą galima priimti remiantis tik teisės norma ir jis visiškai akivaizdus ir nekeliantis abejonių, yra sudėtingų teisės ir fakto klausimų, reikalingų visapusiškos situacijos analizės. Dažni atvejai, kada teisingą sprendimą tikslinga priimti remiantis racionalumu, pragmatiškumu, morale, natūraliu teisingumo jausmu, teisėjo patirtimi, o ne vien griežtais logikos dėsniais. Tačiau dar dažniau pasitaiko atvejai, kai teisėjas privalo surasti ryšį tarp abstrakčios situacijos, pateiktos teisės normoje, ir konkrečių gyvenimiškų aplinkybių. Loginio silogizmo, kuris padeda formaliai padaryti išvadą, daugeliu atveju teisėjui gali neužtekti. Teisėjui visada patogiau pritaikyti įstatymą kaip silogizmą, naudotis logikos taisyklėmis, nes jos padeda eliminuoti subjektiškumą, teisėjo nusistatymą, jo

¹⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus išplėstinės teisėjų kolegijos 2010 m. lapkričio 2 d. nutartis, priimta civilinėje byloje *T. C. v. N. C.* (bylos Nr. 3K-7-49/2010 m.)

¹¹ Gumbis, J. Teisės samprata: logikos taikymo problematika. *Teisė*, 2010, Nr. 76, p.47.

asmeninį požiūrį į vertybes. Kitaip tariant, tam, kad būtų teisėtas, teismo sprendimas turi būti vienintelis sprendimas, kuris logiškai seka iš teisės normos. Taigi, teisinio formalizmo požiūriu sprendimą kiekvienu atveju padiktuoja teisė, logika, o ne teisėjo požiūris į įstatymo saugomas vertybės.

R. Latvelė, analizuodamas teisėjo atliekamo teisės aiškinimo svarbą, pastebi, kad kyla daugybė su teisės aiškinimu teisme susijusių klausimų: koks turi būti teisėjas savo kasdieniame darbe nagrinėdamas bylas ir aiškindamas neapibrėžto turinio teisės normas – aktyvus ar pasyvus, ieškantis įstatymo racionalumo ar įstatymo normas taikantis beveik nesusimąstydamas nei apie to padarinius, nei apie atitiktą vertybiniais standartams. Autoriaus manymu, būtina tirti, kada teisės aiškinimas tampa kūryba ir kaip sumažinti tokių atvejų skaičių, kaip tai riboti, ir ar apskritai reikia riboti. Be to, autorius atkreipia dėmesį, kad iš teismo reikalaujama vykdyti teisingumą, o tai taip pat kelia teisėjo atliekamos funkcijos turinio klausimų: ar teisingumo vykdymas yra tik įstatymų leidėjo sukurtos teisės normos taikymas konkrečiam atvejui, ar tai privalo būti kas nors daugiau, pavyzdžiui, teisės principų, vertybių paieška ir gynimas, teisinio reguliavimo tikslų įgyvendinimas ir pan. Autorius mano, kad teisėjo vaidmuo aiškinant teisę yra vienas iš teisėjo ir įstatymų leidėjo santykių apibūdinančių aspektų, nes skatina ieškoti atsakymo į klausimą, ar teismas yra tik įstatymų leidėjo valios „atradėjas“ ir taikytojas, ar įstatymų leidėjo partneris, prisidedantis prie teisės turinio formavimo, ar teisės ginamų vertybių sergėtojas ir garantas.¹²

PRIEŽASTYS, LEMIANČIOS FORMALISTINIO POŽIŪRIO NEPAKANKAMUMĄ AIŠKINANT IR TAIKANT TEISĘ

Visuomenėje vyrauja nuomonė, kad formalusis teisės aiškinimas yra ydingas. Normos aiškinimas nežiūrint į padarinius, pasekmes ar priežastis ne visada padeda įgyvendinti teisingumo principą. Todėl ir logikos vaidmuo persipina su pozityviuoju teisės supratimu. Teigiant, pavyzdžiui, kad teismo sprendimas buvo formalus, norima pasakyti, kad byla nebuvo sprendžiama iš esmės, t. y. buvo išspręsta netinkamai, neįvertintos visos svarbios aplinkybės, netinkamai surinkti įrodymai, nebuvo atskleista bylos esmė ir panašiai. J. Gumbio manymu, *formalizmas, reiškiantis ištikimybę formaliai „teisės raidei“, neretai susilaukia kritikos, šis metodas įvardijamas „mechaniniu“, nekūrybišku, dogmatišku teisės taikymu.*

¹² Latvelė, R. Teisėjas kaip įstatymų leidėjo partneris, arba keli teoriniai požiūriai į teisėjo vaidmenį aiškinant teisę. *Teisė*. [interaktyvus]. Vilnius, 2010, Nr. 10 [žiūrėta 2015-03-04]. <http://www.parlamentostudijos.lt/Nr10/10_teise_2.htm>.

Absoliutinant formalaus loginio teisės aiškinimo metodą, ribojama kitų vertybių veikimo sritis, taip nutolstant nuo pagrindinio teisinio rezultato t.y. teisingumo. Teisėjas kiekvienoje byloje turi siekti protingos visų teisinių vertybių pusiausvyros, o ne rinktis lengviausią būdą – logiškai pagrįsti savo sprendimą.¹³

Lietuvos teisininkai daugiausiai laikosi formaliojo pozityvistinio požiūrio, todėl ir teisėjai nagrinėdami bylas ir priimdami sprendimus dažnai remiasi pozityvistiniais teisiniais argumentais. Negalime atmesti ir sociologinio – realistinio požiūrio, kuris pastaruoju metu vis labiau pripažįstamas. Dėl šio požiūrio vis labiau pritariama faktui, kad teisė yra ne tai, kas užrašyta įstatyme, o tai, kaip įstatymo tekstą suvokia teismai. Sociologiniu – realistiniu požiūriu teisės aiškinimo privalomumas suvokiamas gerokai plačiau. Kadangi, tam tikrus sprendimus taikant teisę yra įgalios priimti tik tam tikros institucijos, todėl R. Šimašiaus nuomone, yra *logiška manyti, jog šių institucijų pateikiamas aiškinimas kitiems likusiems teisės subjektams tampa „privalomas“ deskriptyvine prasme, laikantis prielaidos, kad pagal šį aiškinimą galima nuspėti, teisinius sprendimus, kuriuos pastaroji institucija priims ateityje, kitose bylose. Institucijų praktika tokiu būdu tampa „gyvąja teise“.*¹⁴ Autorius atkreipia dėmesį, kad veiksmai, neatitinkantys teisės normos, suprantamos pagal realistinį aiškinimą, visais atvejais laikomi neteisėtais. Teisės aiškinimas, įgaunantis teisės šaltinio vaidmenį verčia teisininkus ar bylos šalis orientuotis į tokį aiškinimą. Todėl tokia situacija neišvengiamai susiklosto daugelio teisės sričių praktikoje. R. Šimašiaus teigimu, ypač tai būdinga esant dviem sąlygom. *Pirma, teisės normų aktai yra tokio pobūdžio, kad gali būti protingų žmonių įvairiai interpretuojami (pavyzdžiui, labai bendro pobūdžio konstitucinės normos ar principai; papročiai, kurie identifikuojami ne pagal formalius užrašytus kriterijus; tos teisės sritys, kurios tampa techniškos ar prieštaraujančios tarpusavyje ir dėl to sunkiai vienareikšmiškai suvokiamos). Antra, nors ir ne tokia esminė sąlyga – egzistuoja institucija, kuri gali spręsti tam tikras bylas kaip paskutinė instancija. Pirmoji sąlyga daugiau lemia neišvengiamą teisės aiškinimą, o antroji – tai, jog tam tikras teisės aiškinimas tampa faktiškai privalomas.*¹⁵

Viena iš priežasčių, lemiančių formalistinio požiūrio nepakankamumą aiškinant teisę yra **vertinamųjų sąvokų turinio neatskleidimas konkrečiose teisės normose**. Įstatymų ir kitų teisės norminių aktų rengimo tvarkos įstatyme yra aiškiai apibrėžta, jog teisės akto tekste

¹³Gumbis, J. Teisės samprata: logikos taikymo problematika. *Teisė*, 2010, Nr. 76, p. 47.

¹⁴Šimašius, R. Teisės aiškinimas ir jo privalomumas. [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-03-13] <http://simasius.popo.lt/files/2012/04/Teisės-aiškinimas-ir-jo-privalomumas-2004.pdf>

¹⁵Šimašius, R., *supra note* 14.

neturi būti nereikalingų arba netaisyklingų žodžių, žodžių junginių, pastabų ir dviprasmybių.¹⁶ Vertinamojo pobūdžio teisės sąvokos yra tokios, kaip pavyzdžiui, „derama kontrolė“, „ypač sudėtinga padėtis“, „didelė žala“, „išlaikymo reikalingumas“, „visos būtinos įmanomos priemonės“ ir kitos. Vien tik logika šiuo atveju nepadega ir reikia vadovautis kitais metodais. Logika suteikia informacijos kai ieškome vidinio sprendimo pagrindimo, bet ne išorinio. Tai nėra minusas, tiesiog taip veikia logika – ar išvada teisingai seka iš prielaidų. Gali būti, kad išvada atrodo logiška, tačiau reikia pažiūrėti ar teiginiai (prielaidos) buvo teisingi.

Kartais vertinamojo pobūdžio nuostatos teisės akte sąlygoja tai, kad, pavyzdžiui, subjektas, kuriam nustatoma tam tikra pareiga ar teisė, negali suprasti, kaip ją tinkamai įvykdyti ar ja pasinaudoti. Tokiais atvejais teisės aktuose turėtų būti bent jau įtvirtinami kriterijai, kuriais remiantis galėtų būti vertinamos tam tikros nekonkrečios nuostatos.

Pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos Konstitucinis teismas 2010 m. vasario 10 d. nutarime nurodė, jog teisinis reguliavimas visais atvejais turi būti aiškus, jis negali kelti dviprasmybių, todėl sąvokos įstatyme turi būti vartojamos tiksliai, pagal jų tikrąją prasmę. Valstybinių pensijų įstatymo 11 straipsnio 4 dalyje yra pavartota formuluotė „pensijos neskiriamos“. Įstatyme reguliuojamų santykių kontekste sąvoka „neskiriamos“ yra vartojama teisiškai nekorektiškai, nes ji gali būti aiškinama nevienodai ir dėl to atsiranda prielaidos skirtingai suprasti ir taikyti Valstybinių pensijų įstatymo 11 straipsnio 4 dalies normas. Atskleidžiant sąvokos „neskiriamos“ turinį pažymėtina, kad ji turi būti aiškinama atsižvelgiant į įstatyme nustatyto teisinio reguliavimo visumą, jo tikslą. Valstybinių pensijų įstatyme yra nurodyti asmenys, kuriems ši pensija neskiriama. Todėl sąvoka „neskiriamos“ Valstybinių pensijų įstatymo kontekste aiškintina kaip reiškianti, kad įstatyme nurodytiems asmenims nukentėjusiųjų asmenų valstybinės pensijos negali būti skiriamos, o asmenys, kuriems šios pensijos jau buvo paskirtos, netenka teisės gauti tokią pensiją (pensijos mokėjimas nutraukiamas). Kitoks sąvokos „neskiriamos“ aiškinimas neatitiktų Valstybinių pensijų įstatyme nustatyto teisinio reguliavimo turinio ir tikslo.¹⁷ Pateiktas pavyzdys parodo, kad

¹⁶ Lietuvos Respublikos Įstatymų ir kitų teisės norminių aktų rengimo tvarkos įstatymas. *Valstybės žinios*, 1995, Nr. 41-991, 10 str. 3 d.

¹⁷ LR Konstitucinio Teismo 2000 m. vasario 10 d. nutarimas „Dėl LR valstybinių pensijų įstatymo 11 str. 4 d., LR asmenų, nukentėjusių nuo 1939-1990 metų okupacijų, teisinio statuso įstatymo 8 str. 3 d. 2 p. atitikimo LR Konstitucijai ir LR Vyriausybės 1998 m. liepos 3 d. nutarimu Nr. 829 „Dėl 1939-1990 metų okupacijų represinių struktūrų, tarnybų ir pareigų, kurias ėjusiems asmenims neskiriamos nukentėjusiųjų asmenų valstybinės pensijos, sąrašo patvirtinimo“ patvirtinto sąrašo „1939-1990 metų okupacijų represinės struktūros, tarnybos ir pareigos, kurias ėjusiems asmenims neskiriamos nukentėjusiųjų asmenų valstybinės pensijos“ 9 bei 12 punktų atitikimo LR Konstitucijai ir LR valstybinių pensijų įstatymo 11 str. 4 d.“. *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 14-370

įstatymą vykdančys subjektai, skirtingai supratę sąvokos reikšmę, neabejotinai iškraipytų jos taikymą praktikoje.

P. Verkšnys, nagrinėdamas teisėtumo ir jį konkretinančio principo „*Nullum crimen sine lege*“ (negali būti nusikaltimo be įstatymo) ir vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių koreliacijos problemą, atkreipė dėmesį, jog *analizuojant baudžiamojo įstatymo teisės techniką, matyti, kad jame nevengiama vartoti sąvokų, kurių turinys nepaaiškėja nei tiesiogiai iš baudžiamojo įstatymo, nei iš teismų vykdomo teisinio interpretavimo. Vienas iš tokių baudžiamojo įstatymo teisės technikos būdų – vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių naudojimas, kurių pagrindinė ypatybė – jų santykinis neapibrėžtumas ir priklausomybė nuo aplinkybių ir faktų bei jų vertinimo.*¹⁸

Taigi darytina išvada, kad nei teisės aktų projektuose, nei priimtuose teisiniuose dokumentuose neturėtų būti vertinamojo pobūdžio sąvokų, nuostatų, kurios sudarytų galimybes teisės normas interpretuoti subjektyviai bei priimti subjektyvius sprendimus, kurios paliktų pakankamai vietos dviprasmybėms. Pažymėtina, kad dažnai nelogiškų ar neaiškių teiginių pasitaiko įvairiose programose, projektuose, kartais aprašant esamos situacijos analizę pateikiama subjektyvi projekto rengėjo nuomonė, kuri nėra pagrįsta jokiais objektyviais ar statistiniais duomenimis.

Kita priežastis, lemianti formalistinio požiūrio nepakankamumą aiškinant ir taikant teisę yra **faktinių aplinkybių sudėtingumas**. Loginis teisės normos pritaikymas padeda greitai išspręsti daugybę nesudėtingų bylų, kuriose taikomos konkrečios teisės normos, nereikalaujančios papildomo aiškinimo, nesudarančios interpretavimo galimybių. Lengvose bylose dažnai žinomas atsakymas tik perskaičius fabulą, kuria remiantis daromos prielaidos, pateikiami argumentai, kuriais grindžiamas sprendimas. Toks teismo sprendimo pagrindimas, kada nustatomas teisės normos, faktų ir išvados ryšys – būtų vidinis. Išorinis teismo sprendimo pagrindimas reikalautų patikrinti, ar rezultatas tinkamas įvertinus tikslą, pasekmes, ginamą vertybę. Tokiu atveju tik loginis aiškinimas ne visada padėtų rasti teisingą sprendimą, todėl teisėjas vien tik juo remtis neturėtų.

Neformalaus faktinių aplinkybių vertinimo reikšmę ir svarbą galime rasti ir įstatymų leidėjo patvirtintose baudžiamosios teisės normose. Pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos Baudžiamojo kodekso (LR BK) 54 straipsnio 3 dalis suteikia teismui teisę spręsti dėl švelnesnės bausmės parinkimo, LR BK 59 straipsnyje pateiktas pavyzdinis lengvinančių

¹⁸ Verkšnys, P. *Nullum crimen sine lege* principo ir vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių koreliacijos problema. *Teisė*, 2012, 85, p. 196.

aplinkybių sąrašas, nes šio straipsnio 2 dalis vėl leidžia teismui pripažinti atsakomybę lengvinančiomis aplinkybėmis ir kitas šio straipsnio 1 dalyje nenurodytas aplinkybes, LR BK 62 straipsnis numato galimybę teismui atsižvelgus į visas bylos aplinkybes, už kiekvieną nusikalstamą veiką paskirti švelnesnę, negu įstatymo numatyta, bausmę.¹⁹ Taigi teismams palikta ypatingai atsakinga užduotis – atsiriboti nuo formalaus sudėtingų aplinkybių vertinimo siekiant išvengti klaidingo teisingumo supratimo visuomenės požiūriu, siekiant tinkamai įgyvendinti bausmei keliamus tikslus, bet tuo pačiu priimant teisingą sprendimą teisiniu požiūriu.

Pavyzdžiui, didelės apimties baudžiamojoje byloje dėl neteisėto elektroninių duomenų perėmimo ir panaudojimo, neteisėto prisijungimo prie informacinių sistemų, neteisėto finansinių operacijų atlikimo, sukčiavimo bei dėl valstybės tarnautojo ar viešojo administravimo funkcijas atliekančio asmens vardo pasisavinimo, kurioje net 25 kaltinamieji, 63 nukentėję žmonės ir aštuonios pinigų praradusios bendrovės,²⁰ teismas negalėtų remtis vien tik loginiu teisės aiškinimo metodu. Šiuo atveju didelis vaidmuo tenka faktinėmis aplinkybėmis ir surinktiems įrodymams, kurie turėtų didelę įtaką priimant sprendimą.

Faktinių aplinkybių svarba, jų visapusiškas įvertinimas, tarpusavio ryšių tarp jų nustatymas pabrėžtas ir Vilniaus apygardos teismo, nagrinėjant baudžiamąją bylą. Teismas pažymėjo, kad įrodymais gali būti tik tokie duomenys, kurie patvirtina arba paneigia bent vieną aplinkybę, turinčią reikšmės bylai išspręsti teisingai. Pirmosios instancijos teismas byloje esančius įrodymus vertino atsietai vieną nuo kito, nevertino įrodymų visumos, akcentavo tik apeliančią kaltinančius įrodymus, apkaltinamajame nuosprendyje visiškai nevertino ir neanalizavo jų teisinančių įrodymų, todėl padarė neteisingas išvadas dėl E. L. veikos, o jos kaltės turinio visiškai neaptarė.²¹

Civilinėje byloje Lietuvos Aukščiausias Teismas, nagrinėdamas kasacinį skundą dėl žalos atlyginimo, pažymėjo, kad teismai sprendė žalos, kuri atsirado dėl kelių asmenų veiksmų, atlyginimo klausimą, taikydami už šią žalą dalinę atsakomybę. Teismai nustatė, kad dėl žalos atsiradimo kalti asmenys turi atsakyti nelygiomis dalimis. Tokios dalinės atsakomybės esmė yra ta, kad kiekvienas iš žalą padariusių asmenų atsako tik už žalą dalį,

¹⁹ Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 89-2741.

²⁰ Naujosios kartos telefoninių sukčių gaujoje – 25 nariai. [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-04-02]. <http://www.delfi.lt/news/daily/crime/naujosios-kartos-telefoniniu-sukciu-gaujoje-25-nariai.d?id=64367834#ixzz3W8ncRHKB>

²¹ Vilniaus apygardos teismo 2014 m. balandžio 1 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 1A-219-315/2014 m.)

priklausomai nuo jo atliktų veiksmų, jų sukeltų pasekmių ir kaltės laipsnio. Dėl to, kai sprendžiama dėl dalinės atsakomybės taikymo, teismui itin svarbu kiek įmanoma visapusiškai, detalai ir objektyviai įvertinti konkrečios situacijos aplinkybes, kad būtų galima teisingiau nustatyti kiekvieno už žalą atsakingo asmens atsakomybės ir atlygintinos žalos dydį. Aukščiausias Teismas pažymėjo, kad Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas 2006 m. sausio 16 d. nutarime nurodė, jog teismo priedermė teisingai išspręsti bylą ir nustatyti objektyvią tiesą kyla iš Konstitucijos. Taigi teismas, nagrinėdamas konkrečią bylą, turi siekti nustatyti tikrąją tiesą, išsamiai, visapusiškai ir objektyviai ištirdamas ir įvertindamas tos konkrečios bylos faktus.²²

Taigi, logika padeda išspręsti nesudėtingas bylas. Iš teisėjo teismo proceso metu yra reikalaujama priimti teisingą sprendimą, tačiau koks sprendimas yra teisingas ne visada sutariama. Visi supranta, kad sprendimas turi būti motyvuotas, pagrįstas teisiniais ir faktiniais argumentais, kurie pateikiami, vertinami išnagrinėjus visas bylos aplinkybes. Tačiau neretai teismai susiduria su atvejais, kai bylos faktai ir aplinkybės nėra aiškūs arba įstatymas yra dviprasmiškas, išreikštas vertybiniais terminais. Tokiais sudėtingų bylų atvejais ir yra reikalaujama iš teisėjo užimti tam tikrą poziciją, pasirinkti argumentavimo liniją, kiekvienu konkrečiu atveju nustatyti faktus, juos įvertinti ir pritaikyti teisės normą.

Trečioji priežastis lemianti formalistinio požiūrio nepakankamumą aiškinant ir taikant teisę yra **teisės spragos**. Neįmanoma sukurti tokios teisinės sistemos, kurioje būtų aptarta konkreti gyvenimo situacija. Teisės spragos gali atsirasti dėl įvairių priežasčių: dėl teisės normų prieštaravimo viena kitai, kada abi yra vienodos galios, dėl sparčiai besikeičiančių visuomenės poreikių, dėl gyvenimo dinamikos, dėl netobulos įstatymų leidybos, netgi dėl nepakankamo tikrosios padėties žinojimo rengiant įstatymų projektus. Šias priežastis aptaria daugelis mokslininkų nacionalinėje teisės literatūroje. Pavyzdžiui, E. Jarašiūno, E. Spruogio teigimu, *įstatymų leidėjo (kitų teisėkūros subjektų) klaidos gali kilti dėl to, kad jis: a) klaidingai mano, jog kokių nors santykių nereikia reguliuoti; b) klaidingai mano, jog teisę galima sukonkretinti ją taikant; c) klaidingai perleidžia teisę spręsti klausimą įstatymą taikančiai institucijai; d) išleidžia nereikalingą normą; e) sprendžia klausimą ne taip, kaip reikėtų; f) priima radikaliam prieštaraujančias viena kitai ir vienodos galios teisės normas kad*

²² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. birželio 30 d. nutartis, priimta civilinėje byloje *Kauno miesto 8-ojo notary biuro notarė L.T. v. VĮ Registrų centras* (bylos Nr. 3K-3-295/2006 m.)

teisimo galimybės užpildyti teises spragas taikant analogiją ir aiškinant teisę nėra neribotos.

23

Tiek nacionalinėje, tiek užsienio šalių teisės doktrinoje pripažįstama, kad analogija neturėtų būti taikoma baudžiamojame teiseje, kitose viešosios teisės šakose. Praktiškai Lietuvos baudžiamojame teiseje įstatymų leidėjas ir nenumato analogijos taikymo, kai tuo tarpu civilinėje teiseje (CK 1.8 str.) nurodo, kad civilinės teisės normų nesureglamentuotiems civiliniams santykiams taikomi panašius santykius reglamentuojantys civiliniai įstatymai (įstatymo analogija), jeigu nėra panašius santykius reglamentuojančių civilinių įstatymų, taikomi bendrieji teisės principai (teisės analogija).²⁴

Svarbu pažymėti, jog teisės spragos gali atsirasti ir dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo veiksmų. Konstituciniam Teismui priėmus nutarimą, kuriuo tam tikras teisinis reguliavimas pripažįstamas prieštaraujančiu Konstitucijai, atsiranda teisės spragos. Nuo to laiko, kai Konstitucinis Teismas pripažino teisės aktą nekonstituciniu, jokie sprendimai neturi būti vykdomi, kurie pripažinti prieštaraujančiais Konstitucijai ar įstatymams. Taigi, galima daryti išvada, kad Konstitucinis Teismas įstatymo ar poįstatyminio akto teisės normą pripažinęs antikonstitucine, iš esmės sukuria tam tikrą teisinio reguliavimo vakuumą, arba tiesiog teisės spragą.

Pavyzdžiui, Konstitucinis Teismas 2007 m. vasario 9 d. nutarime, priimtame konstitucinės justicijos byloje, kurioje pareiškėjas buvo Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas, prašęs ištirti Savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo 34 straipsnio (2006 m. gruodžio 21 d. redakcija) 1 dalies nuostatos „kandidatus į savivaldybės tarybos narius gali kelti partija“ ta apimtimi, kuria, pasak jo, išimtinės teisės kelti kandidatus į savivaldybių tarybų narius yra suteiktos politinėms partijoms, atitiktį Konstitucijai, nutarė *inter alia* pripažinti, kad minėta dalis ta apimtimi, kuria, įstatymų leidėjui pasirinkus vien proporcinę savivaldybių tarybų rinkimų sistemą, nėra nustatyta, kad Lietuvos Respublikos teritorijos administracinių vienetų nuolatiniai gyventojai gali būti renkami į atitinkamų savivaldybių tarybas ir būdami įrašyti į ne politinių partijų sudaromus kandidatų į savivaldybių tarybų narius sąrašus, prieštarauja Konstitucijos 119 straipsnio 2 daliai. Konstitucinis Teismas minėtame įstatyme įžvelgė būtino nustatyti teisinio reguliavimo trūkumą, nes buvo pažeistos Lietuvos Respublikos teritorijos administracinių vienetų nuolatinių gyventojų teisės būti renkamiems į atitinkamų

²³ Jarašiūnas, E., Spruogis, E. Legislatyvinės omisijos problemos konstitucinėje jurisprudencijoje. [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-03-12]. http://www.confueconstco.org/reports/rep-xiv/report_Lithuania_lt.pdf

²⁴ Civilinis kodeksas Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 74-2262.

savivaldybių tarybas būnant įrašytiems į ne politinių partijų sudaromus kandidatų į savivaldybių tarybų narius sąrašus.²⁵

Tačiau, tuo pačiu remiantis konstitucine jurisprudencija teismai turi galimybę šalinti teisės spragas. Pavyzdžiui, Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus plenarinė sesija baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-429/2007 konstatavo teisės spragą, susijusią su BK 38 straipsnio 4 dalies taikymu. Pagal BK 38 straipsnio 4 dalį, jeigu asmuo, atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės pagal šio straipsnio 1 dalį, per vienus metus padarė naują tyčinį nusikaltimą, ankstesnis sprendimas atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės nustoja galioti ir sprendžiama dėl tokio asmens baudžiamosios atsakomybės už visas padarytas nusikalstamas veikas.²⁶ Ši teisės norma įpareigoja teismą, nagrinėjantį bylą dėl naujos tyčinės nusikalstamos veikos padarymo, tame pačiame nuosprendyje išspręsti baudžiamosios atsakomybės klausimą ir už veikas, dėl kurių anksčiau kaltinamasis, vadovaujantis BK 38 straipsniu, buvo atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės. Tačiau, kaip pažymėjo plenarinė sesija, BPK nenustatyta bylų sujungimo ir sujungtų bylų nagrinėjimo tvarka, kai nuosprendžiu nuo baudžiamosios atsakomybės atleistas asmuo per vienus metus padaro naują tyčinį nusikaltimą. Tai laikytina teisės spraga, tačiau teisės spragos buvimas negali trukdyti teismui vykdyti teisingumą. Todėl Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus plenarinė sesija šalindama šią teisės spragą rėmėsi Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugpjūčio 8 d. nutarimu, kuriame minėtas teismas yra išaiškinęs, kad *teisės spragų (neišskiriant nė legislatyvinės omisijos) pašalinimas yra atitinkamo (kompetentingo) teisėkūros subjekto kompetencijos dalykas. Tačiau žemesnės galios teisės aktuose esančias teisės spragas įmanoma tam tikru mastu užpildyti ir taikant teisę (inter alia taikant teisės analogiją, bendruosius teisės principus, taip pat aukštesnės galios teisės aktus, pirmiausia Konstituciją), taigi ir aiškinant teisę (inter alia teisingumą vykdantiems bendrosios kompetencijos ir pagal Konstitucijos 111 straipsnio 2 dalį įsteigtiems specializuotiems teismams, pagal savo kompetenciją sprendžiantiems atskiras bylas ir privalantiems aiškinti teisę, kad galėtų ją taikyti).*²⁷ Todėl išanalizavusi trijose Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus nutartyse (Nr. 2K-357/2005, 2K-586/2005, 2K-125/2006) formuotą praktiką, plenarinė sesija nutartyje pateikė apibendrintas taisykles,

²⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. vasario 9 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Savivaldybių Tarybų rinkimų įstatymo 34 straipsnio (2006 m. gruodžio 21 d. redakcija) 1 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 2007, Nr. 19-722.

²⁶ Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 89-2741.

²⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugpjūčio 8 d. sprendimas. *Valstybės žinios*, 2006, Nr. 88-3475.

kaip šiuo atveju turėtų būti elgiamasi ir pabrėžė, kad siekiant įgyvendinti teisingumo principą bylose, kuriose kyla BK 38 straipsnio 4 dalies taikymo klausimai, minėtomis nutartimis bei šia nutartimi turi būti remiamasi kaip teisės šaltiniais, kol įstatymų leidėjas nepašalins teisinio reguliavimo spragos.²⁸

Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus išplėstinė septynių teisėjų kolegija taip pat konstatavo teisės spragą, nagrinėdama bylą, susijusią su BK 75 straipsnio taikymu. Išplėstinė teisėjų kolegija pažymėjo, kad BK 75 straipsnio 4 dalies 4 punkte numatytos aplinkybės, kad nuteistasis padarė naują nusikalstamą veiką, buvimas gali būti konstatuotas tik tuo atveju, kai asmuo yra nuteisiamas dėl naujos veikos padarymo. Pagrindas manyti, kad asmuo, kuriam bausmės vykdymas atidėtas, bausmės vykdymo atidėjimo laikotarpiu gali būti padaręs naują nusikalstamą veiką, gali atsirasti tiek iki bausmės vykdymo atidėjimo termino pasibaigimo, tiek ir šiam terminui pasibaigus. Įstatymuose nėra aiškiai reglamentuota, kaip turi būti įgyvendintas BK 75 straipsnio 4 dalies 4 punkte numatytas reikalavimas naują veiką padariusiam asmeniui skirti bausmes pagal BK 64 straipsnį tiek toje situacijoje, kai baudžiamasis procesas dėl, tikėtina, padarytos nusikalstamos veikos pradedamas bausmės vykdymo terminui nepasibaigus ar teismui dar nespėjus priimti BK 75 straipsnio 4 dalies 1 punkte numatyto sprendimo atleisti nuteistąjį nuo bausmės, tiek ir tuo atveju, kai duomenys apie, tikėtina, padarytą naują nusikalstamą veiką paaiškėja jau priėmus BK 75 straipsnio 4 dalies 1 punkte numatytą sprendimą. Tokios situacijos nenumatytos nei BPK 358 straipsnyje, skirtame su bausmės vykdymo atidėjimu susijusių klausimų sprendimo tvarkos nustatymui, nei BPK nuostatose, reglamentuojančiose baudžiamųjų bylų atnaujinimo tvarką, nei kuriose nors kitose BPK nuostatose. Tai laikytina teisės reguliavimo spraga.²⁹

Taigi, galima teigti, kad įstatymų leidyba yra viena sudėtingiausių ir atsakingiausių valstybės funkcijų. Įstatymų normos reguliuoja svarbiausius bei esminius įvairių gyvenimo sričių socialinius santykius, todėl ir įstatymų leidėjui keliamas uždavinys – surasti geriausią būdą, kad priimti įstatymai būtų kokybiški, visiems tinkami. Tačiau ne visuomet įstatymų leidėjas priimdamas teisės aktą gali numatyti visus visuomenės raidos niuansus, kiekviena konkreti situacija neretai reikalauja ir konkretaus sprendimo. Taigi, teisės spragos kelia problemų, tačiau tai yra prielaida tobulinti teisinį reguliavimą, tuo pačiu ir parodo, kad formalus požiūris į teisės taikymą nepakanka. Teismas ne tik privalo, bet ir gali teisės spragą

²⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus plenarinės sesijos 2007 m. lapkričio 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 2K-P-429/2007 m.)

²⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus išplėstinės kolegijos 2009 m. gruodžio 8 d. nutartis baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 2A-7-15/2009 m.)

užpildyti spręsdamas bylą remdamasis bendraisiais teisės principais, taikydamas analogiją, o ne palikdamas esamą situaciją be atsakymo, be teisingo sprendimo.

Ribojimą taikyti teisės principus galėtume įvardinti ketvirtąja formalaus požiūrio nepakankamumo teisės aiškinimui ir taikymui priežastimi. Teisė tai tam tikra sistema, kurioje yra vidaus tvarka. Teisė turi duoti atsakymą kiekvieną kartą kai kyla ginčas. Teisėjas bet kokių atveju privalo ginčą išspręsti tinkamai. J. Baltrimo, M. Lankausko teigimu *atsakymo ieškoma remiantis arbitro vidiniu teisingumo jausmu, visuomenės morale, kurios arbitras nėra internalizavęs, praktiniais argumentais, teisės studijose, darbo praktikoje ir su teise nesusijusiose patirtyse suformuotu subjektyviu įsitikinimu apie konkrečių teisės principų turinį ir pan. Kadangi tokiu atveju sprendimą lemtų už teisės ribų esantys (arba ties šia riba balansuojantys) veiksniai, teismo sprendime toks modelis greičiausiai atsispindėtų tik glaustu konstatavimu, kad išvadą suponuoja tam tikras teisės principas; priešinga išvada prieštarautų teisės principams ar pan. Šis modelis pasižymi didesne grėsme, kad sprendimas bus subjektyvus, šališkas, sunkiau nuspėjamas, tačiau kai kuriais atvejais jis gali būti pranašesnis už atkuriamąjį, neišvengiamas norint priimti materialinio teisingumo standartus atitinkantį ir naudingiausių sprendimą.*³⁰

Lietuvos teisinė sistema išskiria esminius teisingumo, protingumo ir sąžiningumo principus. Šie principai ne tik tiesiogiai išreiškia teisingumo, protingumo ir sąžiningumo vertybes, bet J. Gumbio nuomone, jie taip pat yra kanalai, per kuriuos vertybiniai teisės elementai patenka į formaliąją teisę. Bet kurių konkuruojančių vertybių balanso klausimas turi būti sprendžiamas taip, kad labiausiai atitiktų šiuos principus. Autoriaus požiūriu, šie principai yra centrinė ašis, apie kurią sukasi bet kurie teisiniai santykiai. Teisingumo, protingumo ir sąžiningumo gėrius išreiškiantiems principams prieštaraujantis visuomeninis santykis negali tapti teisiniu, t.y. teisės pripažįstamu ir ginamu, santykiu.³¹ Pasak, E. Kūrio, teisės principai determinuoja teisės normas ir jų taikymą, jie yra tarsi „iš viršaus užkraunami“ ant teisės normų ir tokiu būdu užtikrina, kad teisės normos sudarys vieną visumą ir, kad vienoje srityse tam tikrų normų veikimas bus apribotas, užtat jis galės būti išplėstas kitose srityse.³² Teisės principai užtikrina teisės sistemos darną, jos elementų nepriekaištingumą.

³⁰ Baltrimas, J., Lankauskas, M. *Argumentavimas remiantis teisės principais: atkuriamasis ir plėtojamasis būdai*. Vilnius: Lietuvos teisės institutas, 2014, p. 23.

³¹ Gumbis, J. Teisės filosofija: probleminiai aspektai. [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-03-13]

<http://www.tf.vu.lt/dokumentai/Viesoji_teise/Paskaitu_medziaga/Teises_filosofija_probleminiai_aspektai.pdf>

³² Baublys, L., et al. *Teisės teorijos įvadas*. Vilnius: MES, 2010, p. 193.

Pavyzdžiui, Lietuvos Aukščiausias Teismas, nagrinėdamas civilinę bylą, nurodė, kad netekto daikto vertę turi patvirtinti įrodymai. Apie prarastų daiktų įvertinimą savo paaiškinimuose nurodo kreditorius. Ta aplinkybė, kad teismas dėl vienu prarastų daiktų sutiko su kreditoriaus nurodyta verte, o kitų vertę sumažino, savaime nerodo, kad teismas pažeidė CPK 185 straipsnį, nes jokie įrodymai teismui neturi iš anksto nustatytos galios, išskyrus CPK numatytas išimtis. Turtas gali būti įvertintas individualiai didele verte dėl reikalingumo asmeniui ar ypatingų aplinkybių, bet teismas patikrina, ar tokia įvertinimo suma yra reali ir protinga. Nors daiktas gali būti labai reikalingas ir nepaisant jo nusidėvėjimo galėtų būti ilgai naudojamas, tai nėra pagrindas jį įvertinti neprotingai didele verte. Daiktai, asmens brangiai įvertinti dėl individualių savybių ar kitų aplinkybių (gauti kaip motinos palikimas ar kt.), nedraudžia teismui turtą įvertinti savaip, bet tai reikia daryti motyvuotai. Teismas šiuo atveju neprivalo vadovautis tik savininko nurodyta verte (CPK 185 straipsnio 2 dalis). Teismas patikrina, ar nurodyta vertė yra protinga, ar atitinka teisingumo ir sąžiningumo reikalavimus. Kasacinis teismas konstatavo, kad apeliacinės instancijos teismas pagrįstai ieškovo pateiktą turto įvertinimą mažino dėl ieškovo įvertinimo nerealumo, atsižvelgė į daiktų vertę teismo sprendimo priėmimo dieną.³³

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nuomonė dėl teisės aiškinimo bei teisės principų taikymo pateikta ir 1998 metų spalio 28 dienos nutartyje, kurioje Teismas pasisakė, kad nustatant bet kokios teisės normos tikrąją prasmę, būtina remtis ne tik teisės normos teksto lingvistine analize, bet ir svarbu atsižvelgti į visumą veiksnių, turinčių įtakos teisingam tos normos aiškinimui. Tokiais veiksniais yra aiškinamosios teisės normos vieta atitinkamame teisės šaltinyje ir visoje teisės sistemoje, teisės normos tikslas ir paskirtis, įstatymų leidėjo ketinimai priimančią teisės normą, bendrieji teisės principai.³⁴

Pavyzdžiui, kitoje byloje kasacinis teismas pripažino nepagrįstais kasatoriaus argumentus, kad prie apylinkės tarybos sprendimo pridėtas sąrašas neatitinka CPK 197 straipsnio reikalavimų, nes teksto pabaigoje nėra apylinkės tarybos spaudo, apylinkės tarybos pirmininko bei sekretoriaus parašų ir dėl to bylą nagrinėjantys teismai neturėjo teisinio pagrindo sąrašą pripažinti oficialiuoju rašytiniu įrodymu bei padaryti išvadą, kad išliko visi dokumentai, o sąrašas yra baigtinis. Kasacinis teismas motyvavo, kad tuometis teisinis reguliavimas, apibrėžęs žemės asmeniniam ūkiui suteikimo, įforminimo ir apskaitos tvarką

³³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. vasario 15 d. nutartis civilinėje byloje *A. (E.) Č. v. LR* (bylos Nr. 3K-3-132/2006 m.)

³⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 1998 m. spalio 28 d. nutartis civilinėje byloje *G. Milčiukienė v. UAB „Antriniai metalai“, AB „Medgina“, UAB „Šeduvos komunalinis ūkis“* (bylos Nr. 3K-161/1998 m.)

(Vyriausybės 1990 m. spalio 11 d. nutarimas Nr. 308), nenustatė reikalavimų tvirtinti žemės ūkio įmonių apylinkės Tarybai pateiktų sąrašų. Žemės skyrimas asmeniniam ūkiui buvo įforminamas vietos savivaldos administraciniu aktu – sprendimu. Dėl to Vilniaus rajono Riešės apylinkės tarybos šeštosios sesijos 1991 m. spalio 2 d. sprendimas dėl asmeninio ūkio žemės suteikimo piliečiams, kuriuo vieninteliu pagal pareiškėjo nurodomą laikotarpį galėjo būti skirtas asmeninio ūkio žemės sklypas, turinio ir formos aspektais atitinka oficialiojo rašytinio įrodymo procesinę teisinę galią, o aplinkybės, nurodytos oficialiuosiuose rašytiniuose įrodymuose, laikomos visiškai įrodytomis iki jos bus paneigtos kitais byloje esančiais, išskyrus liudytojų parodymus, įrodymais. Byloje nėra kitų įrodymų, išskyrus liudytojų parodymus, kurių naudojimo draudimas šiuo atveju nepažeidžia sąžiningumo, teisingumo ir protingumo principų, paneigiančių oficialiuosiuose rašytiniuose įrodymuose atskleidžiamas aplinkybes.³⁵

Tačiau nėra vienareikšmės nuomonės dėl teisėjų galios kurti naujas teises taisykles. Nors formalus teisės taikymas ne visuomet leidžia priimti teisingą sprendimą, bet į per didelį teisėjų „improvizavimą“, kurio rezultatas – naujos teisinės taisyklės, dažniausiai kai kurie autoriai siūlo žiūrėti labai atsargiai, įpareigojant teisėją neapsiriboti savo nuomone ar savimone ir ieškoti savo sprendimų argumentų bendruosiuose teisės principuose, geroje moralėje, geruose papročiuose ir pan. Teisės principai yra vieni iš tų „pagalbinių įrankių“ padedančių teismams atskleisti tikrąjį teisės normos turinį, objektyviai įvertinti konkrečią situaciją ir priimti teisingą bei tinkamai argumentuotą sprendimą.

Ne mažiau svarbia priežastimi formalistinio požiūrio nepakankamumui gali būti ir moralinis aspektas, t.y. **moralės normų įtaka teisėje**. Lietuvos Respublikos Konstitucijos preambulėje įtvirtintas tautos siekimas atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės ir teisinės valstybės.³⁶ Nėra jokios abejonės, kad tokia visuomenė gali būti tik tuomet, kai gerbiamos ir puoselėjamos moralinės vertybės. Juk be teisės, žmonių elgesys vienokiu ar kitokiu mastu turi būti grindžiama papročiais, religija, morale. Sprendimas visuomet turi būti skaidrus, racionalus, įtikinantis savo teisingumu, priimtas atsizvelgiant į gyvenimo realijas, patirtį, laiką. Jeigu teisės nustatytoji taisyklė atitinka ir žmogaus moralės principus, žmogus tokią taisyklę priima kaip savaimę suprantamą dalyką, o jeigu teisė nėra grindžiama morale, sunku tikėtis, kad tokios teisės bus laikomasi ir kad toks sprendimas bus gerbtinas. Teisė,

³⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. gegužės 12 d. nutartis civilinėje byloje *V. U. v. Vilniaus apskrities viršinininko administracija* (bylos Nr. 3K-3-285/2008 m.)

³⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucija. *Valstybės žinios*. 1992, Nr. 33-1014.

neturinti moralinio pagrindo, yra visuomenės svetimkūnis. Jeigu teisė ir moralė visuomenėje būtų atskirta, tuomet iš teisės būtų atimtas jos moralinis autoritetas ir tai leistų manipuliuoti teise bei teisės taikymu nebesibaiminant sulaukti neigiamo moralinio vertinimo ar pasmerkimo.

G. Mesonis, K. Meilius pastebi, kad mūsų visuomenėje yra matomos pastangos neigti visuotinių moralės normų egzistavimo objektyvumą. Pasitaiko atvejų, kai teisės normos turinys prieštarauja paprastai logikai, kitiems teisės aktams bei moralei. Visuomenėje esame pripratę, kad moralės normos santykinės ir iš jų nebūtinai kyla pareiga, jog kiekvienas subjektas gali aplinką vertinti „savos“ (subjektyvios) moralės aspektu, patenkame į paradoksišią situaciją: teisės normos, kaip vieninteliai galimi moralinio elgesio modeliai, visuomenės subjektams tampa absoliučiai amoralios, nes nesugeba atspindėti egzistuojančios gausybės subjektyvių moralės modelių. Taigi tenka konstatuoti, kad atmesdami teiginį, jog egzistuoja visuotinės moralės normos, turime prieštarauti teiginiui, kad teisės normos iš viso gali būti moralios, nes jokia egzistuojanti teisės norma negali atspindėti visų subjektyvių moralės sistemų. Visuomenė, o gal ir valstybė atsiduria prieštarigai pavojingoje situacijoje, kuomet *de facto* visuomenėje nepripažįstamos egzistuojančiomis visuotinės moralės normos, o galiojančios teisės normos tėra griežti imperatyvai, kurių vykdymą užtikrina baimė dėl sankcijų, konformizmo ir panašių dalykų.³⁷

Paskutiniu metu visuomenėje teisės kūrimo bei jos taikymo procese pasigirsta siūlymų teisę atriboti nuo moralės. Pagrindinis argumentas – vienaip ar kitaip elgtis nemoralu, nepadoru, tačiau teisė taip nustato ar bent jau to nedraudžia, todėl tai turėtų būti pateisinama. Profesorius V. Mikelėnas pastebėjo dėsningumą, kad *teisės ir moralės atskyrimas tampa ir iškreipto teisingumo suvokimo priežastimi: net iš aukštų tribūnų nesidrovima (matyt, nesuvokiant, kas kalbama) deklaruoti, kad, kaip minėta, viskas yra teisinga, jeigu yra atlikta pagal galiojančią pozityviąją teisę. Tačiau tai – tik formalusis teisingumas*.³⁸ Autorius taip pat pastebi, kad yra nors ir retesnių, bet kitokių požiūrių, kurie dažnai nustelbiami priešingų postulatų. *Lietuvos Respublikos Prezidentė savo inauguracinėje kalboje buvo įžvalgi, pabrėždama, kad Lietuvoje teismai yra, bet trūksta teisingumo. Akivaizdu, kad šiuo atveju turėtas omenyje ne formalusis teisingumas, t.y. teisingumas pagal pozityviąją teisę, o*

³⁷ Mesonis, G., Meilius, K. Moralės normos konstituciniuose teisiniuose santykiuose. *Jurisprudencija*, 2002, 31(23), p. 6.

³⁸ Mikelėnas, V. Teisė sau, moralė sau? [interaktyvus]. www.DELFI.lt 2012 m. gegužės 7 d. [žiūrėta 2015-03-04]. <<http://www.delfi.lt/news/ringas/lit/vmikelenas-teise-sau-morale-sau.d?id=58603253#ixzz3TQFpwZ2y>>.

*teisingumas kaip moralinė kategorija. Būtent tikrojo teisingumo, t. y. teisės ir teisingumo, pagrįstų vadinamuoju žmogiškuoju turiniu, trūkumą šiandien jaučiame Lietuvoje.*³⁹

Teismas negali priimti sprendimo neieškodamas atitinkamų vertybių pusiausvyros. Teisėjas, priimdamas vertybinį sprendimą, kartu reiškia ir savo vertybinę orientaciją. Teisėjas, aiškindamas ir taikydamas teisę, turi vadovautis ne tik įstatymu, bet ir tam tikrais vertybiniais kriterijais, lemiamais jo kvalifikacijos, teisinės kultūros, asmeninių savybių, apie faktines ir teises bylos aplinkybes turima informacija. Tai reiškia, jog teisės aiškinimas ir taikymas objektyviai negali būti aksiologiškai neutralūs.⁴⁰

Taigi, moralė yra vertybių sistema, žmonių elgesį reguliuojančios tam tikros taisyklės. Todėl tam tikrais atvejais ko nereguliuoja teisė mūsų gyvenime turi sureguliuoti moralė.

Piktnaudžiavimas argumentavimu – tai dar viena formalistinio požiūrio į teisės aiškinimą ir taikymą priežastis. Remiantis įvairiais argumentais, kada atskleidžiamos ne visos prielaidos, faktai, aplinkybės negu turėta, sudedami akcentai kitose prielaidų vietose, galima atsiriboti nuo gyvenimo realybės. Tokiu būdu galima gauti formaliai logišką išvadą.

Praktika rodo, kad ypač sudėtingose bylose teisėjas dažnai visiškai ar iš dalies priima vienos ginčo šalies poziciją. Taigi, galima manyti, kad teisėjo nuomonei, kaip spręsti ginčą, turi įtakos proceso šalys (jiems talkinantys teisininkai), pateikdami savo „neginčijamus“ argumentus.

Teisės norma turi tam tikrą paskirtį, prasmę, siekį sureguliuoti santykius tam tikra tvarka, nustatyti prioritetus. Draudimas piktnaudžiauti teise tiesiogiai įtvirtintas ir įstatymiškai. Pavyzdžiui, Civilinio kodekso 1.137 straipsnio 3 dalyje teigiama, kad draudžiama piktnaudžiauti savo teise, t.y. draudžiama įgyvendinti civilines teises tokiu būdu ir priemonėmis, kurios be teisinio pagrindo pažeistų ar varžytų kitas asmenų teises ar įstatymų saugomus interesus ar darytų žalos kitiems asmenims arba prieštarautų subjektinės teisės paskirčiai. Žalos padarymas kitiems asmenims piktnaudžiaujant teise yra pagrindas taikyti civilinę atsakomybę. Jeigu asmuo piktnaudžiauja subjektine teise, teismas gali atsisakyti ją ginti. Tačiau teisininko profesionalo rankose, naudojant logikos principus, teisės norma pradedama taikyti mechaniškai, logika neatsižvelgia į tikslą, kuriuo ši norma buvo sukurta ir

³⁹ Mikelėnas, V., *supra note* 38.

⁴⁰ Mikelėnienė, D., Mikelėnas, V. *Teismo procesas: teisės aiškinimo ir taikymo aspektai*, Vilnius: Justitia, 1999, p. 66.

kokius santykius ja siekiama reglamentuoti, kokio siekiama rezultato. Taigi, kuo plačiau remiamasi logikos principais, tuo sunkiau yra išvengti piktnaudžiavimo teise.⁴¹

Apibendrinant galima teigti, kad daugelis priežasčių verčia teismą atsisakyti vien tik formalaus, mechaninio teisės taikymo ir pritarti V. Mikelėno ir D. Mikelėnienės nuomonei, kad būtina pereiti prie kūrybiško teisės aiškinimo ir taikymo – juk *nūnai retas kuris ginčytūsi, kad net ir pats tobuliausias įstatymas, aiškinamas neprotingai, galėtų virsti „kvailu“, o prastas įstatymas, kurio turinys interpretuojamas vadovaujantis vadinamuoju „sveiku protu“, taigi atsižvelgiant į esamus socialinius svertus, galėtų virsti teisinės minties pavyzdžiu, etalonu.*⁴²

IŠVADOS

Formalus loginis teisės aiškinimo metodas dažnai susilaukia kritikos ir įvardijamas kaip „nekūrybiškas“, „mechaninis“, „dogmatiškas“ teisės taikymas, todėl, kad teisėjams padiktuoja išvadas logika, nepaliekanti kitų alternatyvų, kurios leistų pažvelgti į vertybes visuomenei priimtiniu požiūriu, o reikalauja rentis įstatymo „raide“. Todėl loginis formalizmas verčia teisėją ieškoti vienintelio teisingo ir neginčijamo sprendimo. Remiantis logika greičiau priimamas sprendimas, mažiau lieka vietos interpretacijai, teisėjo šališkumui, subjektiškumui.

Nagrinėjant teismų praktiką, galima pastebėti, kad formalaus loginio teisės aiškinimo metodo taikymas atspindi teisinio tikrumo principą, t.y., teismo sprendimas būna labiau nuspėjamas, paremtas logiškai pritaikyta teisės norma, tačiau vis tik teisėjo sprendimą įtakoja ir daugelis kitų išorinių faktorių.

Išnagrinėjus formalistinio požiūrio į teisės aiškinimą bei taikymą priežastis galima teigti, kad nepakanka vertinamojo pobūdžio sąvokas aiškinti teismų praktikoje vien tik logikos prasme. Įstatymų leidėjui neapibrėžus konkrečioje normoje pateiktos sąvokos reikšmės, ji gali būti kiekvieno teisėjo suprantama subjektyviai ir tuo pagrindu priimamas sprendimas. Tačiau negalima atmesti nuomonės, kad nesant konkrečios sąvokos paaiškinimo, teisėjas remdamasis aplinkybėmis ir faktais neformaliai gali priimti geresnį sprendimą.

Nors įstatymų normos reguliuoja svarbiausius bei esminius įvairių gyvenimo sričių socialinius santykius ir įstatymų leidėjas privalo surasti geriausią būdą, kad priimti įstatymai būtų kokybiški, tinkami visiems, bei garantuotų savo teisių apsaugą, vis tik pasitaiko teisės

⁴¹Gumbis, J. Teisės samprata: logikos taikymo problematika. *Teisė*, 2010, 76, p. 56.

⁴²Mikelėnienė, D.; Mikelėnas, V. *Teismo procesas: teisės aiškinimo ir taikymo aspektai*, Vilnius: Justitia, 1999, p. 147.

spragų, kurios kelia problemų ir sudaro prielaidas tobulinti teisinį reguliavimą. Čia vėl gi teismas privalo ir gali teisės spragą užpildyti sprendamas bylą remdamasis bendraisiais teisės principais, taikydamas analogiją, taigi vėl nukrypstama nuo formalaus teisės taikymo praktikoje. Teisės principai padeda teismams atskleisti tikrąjį teisės normos turinį, objektyviai įvertinti konkrečią situaciją ir priimti teisingą bei tinkamai argumentuotą sprendimą.

Teisės ir moralės atskyrimas leidžia visuomenei, tuo pačiu ir teismams manipuluoti teise bei teisės taikymu nebesibaiminant neigiamo moralinio vertinimo ar pasmerkimo, kurio galima susilaukti priėmus vieną ar kitą sprendimą. Kartu tai veda prie amoralaus elgesio įteisinimo, nors moralės normos turi būti reikšmingas šaltinis, lemiantis teisinio santykio dalyvių elgesį.

Argumentai taip pat gali turėti dviprasmę reikšmę. Galima į juos pažvelgti formaliai, akcentuoti ne pačius svarbiausius, t.y. piktnaudžiauti argumentais, ir gauti logišką išvadą. Tačiau daugeliu atvejų teismui palikta teisė priimti sprendimą įvertinus realias aplinkybes, konkrečius faktus, todėl kartais formalus požiūris argumentuojant situaciją nepakanka.

Taigi, įsigilinus ir išanalizavus, formalus loginio teisės aiškinimo metodą, galime pastebėti, kad šis metodas turi daug teigiamų aspektų, tačiau sukelia ir daug problemų, todėl formalus požiūris aiškinant ir taikant teisę praktikoje tikrai nėra pakankamas.

LITERATŪRA

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija. *Valstybės žinios*. 1992, Nr. 33-1014.
2. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 89-2741.
3. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 74-2262.
4. Lietuvos Respublikos Įstatymų ir kitų teisės norminių aktų rengimo tvarkos įstatymas. *Valstybės žinios*, 1995, Nr. 41-991.
5. Baltrimas, J., Lankauskas, M. *Argumentavimas remiantis teisės principais: atkuriamasis ir plėtojamas būdai*. Vilnius: Lietuvos teisės institutas, 2014.
6. Baublys, L., et al. *Teisės teorijos įvadas*. Vilnius: MES, 2010.
7. Gylys, P. Ar teisė gali būti amoralė? [interaktyvus]. www.DELFI.lt 2012 m. liepos 16 d. [žiūrėta 2015-03-04]. <<http://www.delfi.lt/news/ringas/politics/pgylis-ar-teise-gali-buti-amorali.d?id=59092157>>.
8. Gumbis, J. Teisės samprata: logikos taikymo problematika. *Teisė*, 2010, 76: 46-62.
9. Gumbis, J. Teisės filosofija: probleminiai aspektai. [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-03-13] <http://www.tf.vu.lt/dokumentai/Viesoji_teise/Paskaitu_medziaga/Teises_filosofija_probleminiai_aspektai.pdf>.
10. Jarašiūnas, E., Spruogis, E. Legislatyvinės omisijos problemos konstitucinėje jurisprudencijoje. [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-03-12]. http://www.confueconstco.org/reports/report_Lithuania_lt.pdf
11. Mackuvienė, E. Loginis metodas teisėje: sampratos problema. *Teisė*, 2010, 77: 126-145.
12. Mesonis, G., Meilius, K. Moralės normos konstituciniuose teisiniuose santykiuose. *Jurisprudencija*, 2002, 31(23): 5-13.

13. Mikelėnas, V. Teisė sau, moralė sau? [interaktyvus]. www.DELFI.lt 2012 m. gegužės 7 d. [žiūrėta 2015-03-04]. <<http://www.delfi.lt/news/ringas/lit/vmikelenas-teise-sau-morale-sau.d?id=58603253#ixzz3TQFpwZ2y>>.
14. Mikelėnienė, D.; Mikelėnas, V. *Teismo procesas: teisės aiškinimo ir taikymo aspektai*, Vilnius: Justitia, 1999.
15. Latvelė, R. Teisėjas kaip įstatymų leidėjo partneris, arba keli teoriniai požiūriai į teisėjo vaidmenį aiškinant teisę. *Teisė*. [interaktyvus]. Vilnius, 2010, Nr. 10 [žiūrėta 2015-03-04]. <http://www.parlamentostudijos.lt/Nr10/10_teise_2.htm>.
16. Lastauskienė, G. Teisinis kvalifikavimas formaliosios logikos požiūriu. *Teisė*, 2009, 73: 38-53.
17. Naujosios kartos telefoninių sukčių gaujoje – 25 nariai. [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-04-02] <http://www.delfi.lt/news/daily/crime/naujosios-kartos-telefoniniu-sukciu-gaujoje-25-nariai.d?id=64367834#ixzz3W8ncRHKB>
18. Verkšnys, P. Nullum crimen sine lege principo ir vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių koreliacijos problema. *Teisė*, 2012, 85: 196-212.
19. Šimašius, R. Teisės aiškinimas ir jo privalomumas. [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-03-13] <http://simasius.popo.lt/files/2012/04/Teisės-aiškinimas-ir-jo-privalomumas-2004.pdf>
20. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1995 m. gruodžio 22 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atstatymo 8 straipsnio antrosios dalies 4 punkto ir ketvirtosios dalies normos atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*. 1995, Nr. 106-2381.
21. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. vasario 10 d. nutarimas „Dėl LR valstybinių pensijų įstatymo 11 str. 4 d., LR asmenų, nukentėjusių nuo 1939-1990 metų okupacijų, teisinio statuso įstatymo 8 str. 3 d. 2 p. atitikimo LR Konstitucijai ir LR Vyriausybės 1998 m. liepos 3 d. nutarimu Nr. 829 „Dėl 1939-1990 metų okupacijų represinių struktūrų, tarnybų ir pareigų, kurias ėjusiems asmenims neskiriamos nukentėjusiųjų asmenų valstybinės pensijos, sąrašo patvirtinimo“ patvirtinto sąrašo „1939-1990 metų okupacijų represinės struktūros, tarnybos ir pareigos, kurias ėjusiems asmenims neskiriamos nukentėjusiųjų asmenų valstybinės pensijos“ 9 bei 12 punktų atitikimo LR Konstitucijai ir LR valstybinių pensijų įstatymo 11 str. 4 d.“. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 14-370.
22. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. vasario 9 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Savivaldybių Tarybų rinkimų įstatymo 34 straipsnio (2006 m. gruodžio 21 d. redakcija) 1 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*. 2007, Nr. 19-722.
23. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugpjūčio 8 d. sprendimas. *Valstybės žinios*, 2006, Nr. 88-3475.
24. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 1998 m. spalio 28 d. nutartis civilinėje byloje *G. Milčiukienė v. UAB „Antriniai metalai“, AB „Medgina“, UAB „Šeduvos komunalinis ūkis“* (bylos Nr. 3K-161/1998 m.)
25. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. vasario 15 d. nutartis civilinėje byloje *A. (E.) Č. v. LR* (bylos Nr. 3K-3-132/2006 m.)
26. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. birželio 30 d. nutartis, priimta civilinėje byloje *Kauno miesto 8-ojo notarų biuro notarė L.T. v. VĮ Registrų centras* (bylos Nr. 3K-3-295/2006 m.)
27. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. gegužės 12 d. nutartis civilinėje byloje *V. U. v. Vilniaus apskrities viršininko administracija* (bylos Nr. 3K-3-285/2008 m.)
28. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus išplėstinės teisėjų kolegijos 2010 m. lapkričio 2 d. nutartis civilinėje byloje *T. C. v. N. C.* (bylos Nr. 3K-7-49/2010 m.)
29. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus plenarinės sesijos 2007 m. lapkričio 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 2K-P-429/2007 m.)
30. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus išplėstinės kolegijos 2009 m. gruodžio 8 d. nutartis baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 2A-7-15/2009 m.)

31. Vilniaus apygardos teismo 2014 m. balandžio 1 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 1A-219-315/2014 m.)

REASONS OF FORMALISTIC APPROACH INSUFFICIENCY FOR LAW INTERPRETATION AND APPLICATION

Vida Rainienė*
Mykolas Romeris University

Summary

The topic analyzed in the article is relevant due to the fact that the law and legislation are very important for the implementation and assurance of social justice in our society. However, the legal norms are not the only aspect in determining the fairness of the decision. The things like morality, values, inner court conviction cannot be forgotten. The article is of a theoretical analytical nature, it addresses the problems associated with the formalistic approach to the law, it aims to analyze the reasons justifying failure of this approach in the interpretation and application of the legal norms in practice, considering the importance of justice in the regulation of social relations: it is the non-disclosure of concepts content in specific legal norms, the complexity of actual circumstances identification, the emergence of legal gaps in legislation, the restriction of legal principles application, the influence of moral norms and abuse of reasoning. It also discusses the relationship between logic and law and its significance for law interpretation and application.

The article reveals the origin of the formalistic approach applying historical method; linguistic method helped to identify the meaning of legal norm analyzing its text according to the meanings of words accepted in general and specific language; logical analysis method analyzed the logic and the law proportion; document analysis and systematic analysis methods were applied to analyze scientific literature and legal acts. Summation method helped to draw conclusions, to provide possible solutions.

Keywords: formalistic approach, legal interpretation, legal gaps, morals, values, court activity, legal principles, argumentation.

Vida Rainienė*, Mykolas Romeris universiteto Viešojo saugumo fakulteto Teisės katedros lektorė. Mokslinių tyrimų kryptys: teisės teorija, baudžiamoji teisė.

Vida Rainienė*, Mykolas Romeris University, Faculty of Public security, Department of Law, lecturer. Research interests: theory of law, criminal law.